

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

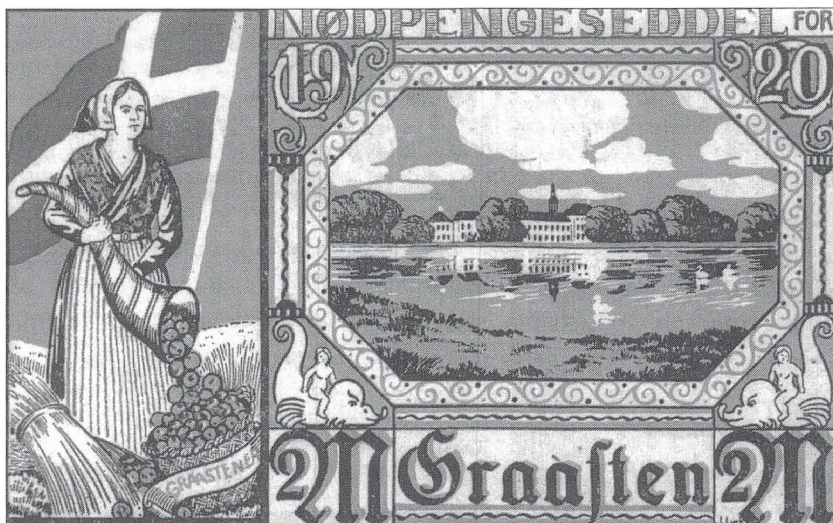

**HISTORISK FORENING
FOR
GRAASTEN BY OG EGN
ÅRSSKRIFT 1995**

HISTORISK FORENING
FOR
GRAASTEN BY OG EGN

ÅRSSKRIFT 1995

**Forsidebillede:
Gråsten Slot
Foto: H.C. Lassen**

HISTORISK FORENING
FOR
GRAASTEN BY OG EGN

ÅRSSKRIFT 1995

Indhold

<i>Lars N. Hemmingsen:</i>	Poul Andersen in memoriam	5
<i>Marie Petersen:</i>	Minder fra genforeningstiden	8
<i>Hans Storm:</i>	Genforeningsdigtet	17
	Om Hans Storm	20
	Primula veris	23
	Bogen	25
<i>Peter Villy Böttcher:</i>	I halvtredsåret for Danmarks befrielse 1945	26
<i>Hans Sahl:</i>	Dagene efter befrielsen	33
<i>Frede Chr. Ihle:</i>	Rinkenæshus 60 år	40
<i>Elsebeth Thygesen Kristensen:</i>	Årets gang	43
<i>Frede Chr. Ihle:</i>	Årsberetning	50
<i>Hans Parker:</i>	Beretning fra arkivet	51

Poul Andersen in memoriam

Den 25.maj 1995 døde Historisk Samfund for Sønderjyllands tidligere formand Poul Andersen, Munkemølle, efter nogen tids svaghed. Gennem mere end 50 år stod Poul Andersen i medlemskredsen, i 6 år var han formand og i de seneste år æresmedlem. Med Poul Andersen mistede foreningen en af sine bedste venner og medarbejdere.

Poul Andersen var født i Århus i 1912. Allerede som helt ung blev han optaget af den sønderjyske sag. Han ville være landmand, og det skulle være i den nationalt truede del af Sønderjylland. I 1935 købte han gården Søgård ved Højer. Her engagerede han sig hurtigt i det folkelige og nationale arbejde. Han var aktiv i Det

unge Grænseværn, Danske Samfund og Landeværnet. I 1944 købte han gården Nørmark ved Visby. Han tog aktivt del i modstandsarbejdet, indtil Gestapo i september 1944 kom på besøg. Nu fulgte en måneds ophold i Staldgården i Kolding og til sidst indespærring i Frøslevlejren frem til april 1945.

Efter krigen fulgte nogle vanskelige år. I 1953 opgav Poul Andersen landbruget og efter en tid med skiftende beskæftigelse i Tønder gjorde han karriere som forsikringsmand, sidst som filialdirektør i Odense.

Men Sønderjylland kaldte. I Munkemølle ved Flensborg fjord indrettede han og hustruen Tom født Lunn en pragtfuld bolig. Her slog de sig ned fra 1972. Fra vinduerne var der den herligste udsigt til Sydslesvig, hvor Poul Andersen fulgte det danske arbejde med levende interesse. Nu blev der for alvor tid til at dyrke de historiske interesser, især Sønderjyllands historie.

Først tog han fat lokalt. I 1975 grundlagde han Historisk Forening for Gråsten By og Egn. Han fik oprettet et lokalhistorisk arkiv i Gråsten og var dets leder og vigtigste medarbejder helt frem til 1994. Han tog initiativ til udgivelse af foreningens årsskrift, og skrev selv en stor del af de mange artikler, som udkom i de 20 årgange frem til 1994. Han fik genudgivet flere værdifulde ældre historiske publikationer om egnen, og han skrev selv flere jubilæumsskrifter. Samtidig blev der tid til at skrive den store bog »Gråsten - et slot og et sogn«, som udkom i 1986 og som blev solgt med stor succes til gavn for Gråsten-foreningen. Poul Andersen var således med i første række i 1970'ernes lokalhistoriske forenings- og arkivarbejde i Sønderjylland.

Tidligt kom også Historisk Samfund for Sønderjylland til at nyde godt af Poul Andersens energi og interesse. I Sønderjysk Månedsskrift skrev han artikler siden 1966, og i Sønderjyske Årbøger publicerede han værdifulde og velformede beretninger af selvbiografisk karakter. Erindringerne fra Højer (1978) og dagbogsnotaterne fra det sidste krigsår 1944-45 (1981) er små perler af blivende værdi.

Det var derfor ikke overraskende, at der i 1980 blev peget på

Poul Andersen til formandsposten. Han gik ind til opgaven med ydmyghed. Han var allerede »pensionist« og lovede kun at holde »gryden i kog« i en kortere overgangsperiode. Men han blev en særdeles aktiv formand. Hans formandsperiode frem til 1986 blev præget af talrige bogudgivelser og god konsolidering. Altid korrekt og effektiv og med evner for de repræsentative forpligtelser tog han sig af stort og småt. Disse år bød også på nye udfordringer for den gamle forening. De mindre lokalhistoriske foreninger og arkiver blomstrede frem med initiativer og virketrang, og det gjaldt om at finde nye former for samarbejde. Derfor indførte Historisk Samfund årlige fællesmøder i amterne med alle de lokale foreninger og arkiver. Det blev en succes, som er fortsat siden. Samtidig blev der taget fat på at drøfte struktur og især amtskredsens rolle i Historisk Samfund, dog uden at drøftelserne nåede til en afslutning i Poul Andersens periode.

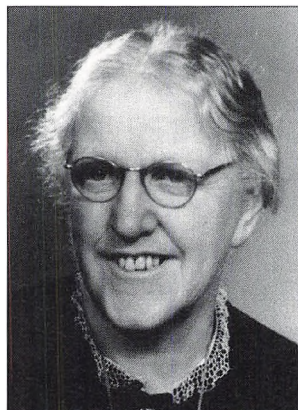
Poul Andersen var et ordensmenneske. Kontoret skulle fungere, og han veg aldrig tilbage for selv at tage en tørn med det praktiske, hvad enten det gjaldt pakning eller bogsalg. Der skulle være orden i økonomien, og det var der. I Gråsten-foreningen og i det lokale arkiv var han måske ikke så tilbøjelig til at dele ud af arbejdet. I Historisk Samfund forstod han mere delegeringens kunst. Ikke mindst med undertegnede som sekretær for forening og skriftudvalg blev det til et meget fint parløb. Men Poul Andersen var med i det hele, og han forstod at tegne foreningen - incl. de succesrige årlige egnsvandring. Det var derfor også velfortjent, at han i 1989 blev udnævnt til foreningens æresmedlem.

Poul Andersen var en mand af »gammel dyd og dansk oprigtighed«. Kærligheden til det danske og til Sønderjylland, nord og syd for Skelbækken, drev ham i et og alt. Indtil det sidste var han optaget af de historiske sysler - især med at skrive sine erindringer på baggrund af den lange række af dagbøger. Poul Andersen følte det som en ære, som en opgave og en forpligtelse at varetage posten som formand i Historisk Samfund. Det levede han til fulde op til.

Lars N. Henningsen

Minder fra genforeningstiden

Fortalt af Marie Petersen f. Andersen (1888-1974). Hun var fra Ullerup og blev i 1917 gift med Christian Petersen fra Palæet. Hun var en markant personlighed, der gennem sit liv satte sit præg på det nationale liv i Gråsten.

Min bedstefar var en af dem, der gemte Dannebrog på kistebunden efter krigen i 1864. Hvert år på kong Christian den Niendes fødselsdag skulle Dannebrog ud og luftes. Det skete bag ved aftægts-huset. Der blev det lagt over et lille træ, flagstang var der jo ingen af, den lå oppe på loftet. Så sang han med sin gamle sprukne stemme: "Om Dannebrog jeg ved, det faldt fra himlen ned". Og så fortalte han: "Ser I, børn, den ring der højt oppe i gavlen på huset? Der skal flagstangen, der ligger på loftet, sættes i, for et flag må ikke begraves mellem træerne, det skal kunne ses viden om, og ser I så alle granerne, jeg har plantet? De skal allesammen bruges til flagstænger, for intet hus i Ullerup skal da stå uden flagstang, når tyskerne er kastet ud". Men det nåede han ikke at opleve.

Tyskernes kurs blev hårdere og hårdere; men med denne hårdhedsgrad voksede den nationale bevidsthed. Tryk avler jo modtryk. Tysk blev indført i skolerne på nær to timers dansk religionsundervisning om ugen. Jeg kom i skole hos en lærer, der ikke kunne et ord dansk, og ingen af os kunne tysk, så det var døvstummeundervisning.

Her er en lille episode, som jeg har lyst til at fortælle. Det var på kejserens fødselsdag d. 28. januar 1895. Da vi gik til skole, min søster og jeg, spurgte hun mig, hvorfor jeg havde taget et rent forklæde på. Jo, sagde jeg, det sagde degnen, vi skulle. -Nej, han sagde blot, at vi skulle tage et andet på, og det har jeg også gjort; men det er da det, jeg havde på i sidste uge. Hvem kan beskrive vor forbavselse, da vi kommer op til skolen, og der vajer et Dannebrog fra flagstangen, Degnen stod nedenunder med det tyske flag, helt rådløs, for snoren var skåret over. Omsider fik han da en dreng sendt hen til smeden, der langt om længe kom. Han havde den rette forståelse, for han havde taget en forkert skrueøgle med og måtte selv hjem og hente en anden. Endelig gik degnen ind og ringede med klokken, og alle skolebørnene måtte ind. Så blev gardinerne trukket for, og så sad vi der i mørket og sang: "Der Kaiser ist ein lieber Mann, er wohnt in Berlin, und wär es nicht so weit von hier, dann zieh ich heut noch hin". Og "Heil Dir im Siegeskranz". Da vi så omsider fik lov til at gå hjem, havde smeden fået stang og snor i orden, så det tyske flag kunne hejses. Det blev en begivenhedsrig fødselsdag, som morede folk længe efter.

I årene efter århundredskiftet var der fremgang, både økonomisk og nationalt. Der blev dannet foreninger, bygget forsamlingshuse og frimenighedskirke. Og det kunne vi selv magte. Der var ingen statsstøtte, og offerviljen var stor. Tyskerne blev ved med at fremture, de forbød alle kvinder under 18 år at gå med til politiske møder og til gymnastik. Jeg var dengang leder af gymnastikken, og vort hold gik ned fra 18 til 10. Jeg havde af tyskerne fået det stempel, at jeg ikke var åndeligt og sædeligt kvalificeret til at undervise unge.

Der var tre store nationale foreninger: Vælgerforeningen, der tog sig af alt vedrørende valgene til den tyske rigsdag og til den preussiske landdag. Sprogforeningen, der dannede biblioteker rundt omkring, og udgav et børneblad og den højtelskede Blå Sangbog, hvor vi næsten kunne alle sangene udenad, og Skoleforeningen, der støttede unge økonomisk til at komme på efter-

og højskole. Disse 3 foreninger fik dog en hel del støtte fra det gamle land, hemmeligt. De holdt hvert år et årsmøde. Det sidste blev holdt i Haderslev, hvor der var samlet TI TUSINDE mennesker og hvor H.P.Hanssen talte. Han sluttede sin tale med de ord: "De kan vel kro sig af døgnets kår, og kårene, de har skabt; men de fører en kamp imod tusinde år, og der har de visselig tabt."

Umiddelbart efter dette møde holdt tyskerne stor 50 årsfest på Dybbøl. Jeg var dengang kokkepige på Sandbjerg slot, der ejedes af grev Rewentlow på Brahetrolleborg og blev drevet som sommerpensionat. Det var hovedsagelig gæster nordfra, der boede der i deres ferie; men vi havde fået ordre til at huse, jeg tror, det var 6 tyske officerer. Men så kom meddelelsen om mordet i Sarajevo. Officererne kom straks tilbage, sadlede hestene og tog afsted. Det så ud, som de havde vidst besked. Ja så fulgte jo mobiliseringen. Det var frygteligt, intet hjem gik fri, og her i Sønderjylland blev der arresteret en masse mennesker.

Min ældste bror blev også arresteret. Det var en stor fordel for ham, for han skulle have stillet den første dag, så han slap for at komme med ved de frygtelige kampe ned gennem Belgien.

Min yngste bror var ikke taget ved sessionen, men var sat i landsstormen og skulle derfor først uddannes; men det gik forholdsvis hurtigt, og så måtte han med i 1915. Der var han blandt andet med i det store slag ved Soisson, hvor det bølgede frem og tilbage. Det havde været en frygtelig oplevelse. Han skrev til mig om det, og så skrev han alligevel: I kan godt fælde granerne.

I August 16 var han med i det store slag ved Somme. Da skrev han: Yserkanalen er rød af blod. Det er forfærdeligt. Der forsvandt han, og vi har ikke hørt noget fra eller om ham siden.

Krigen gik sin tunge gang; men omsider kom da våbenstilstanden d.11. november 1918. Jubelen var stor ved det store folkemøde på Folkehjem, skønt næsten alle kvinder var sortklædte. (6000 unge sønderjyder var blevet derude). Da kunne H.P.Hanssen forkynde, at nu blev det alvor med afstemningen. Der gik alligevel lang tid, helt hen til 10. februar 1920. Det var en streng tid. Vi havde ingen penge og ingen varer, tyskerne havde taget alt. Men

endelig kom dagen, og der kunne jeg have lyst til at fortælle lidt om Gråsten.

Gråsten var i sin tid en lille tysk rede rundt om hertug Ernst Gynthers slot. Han var en bror til den tyske kejserinde og boede på slottet om sommeren. Han havde importeret en hel del tyske håndværkere. Det høres jo endnu på navnene: Brunckorst, Küchelhahn, Neidthardt o.s.v. Der er dog en del af efterkommerne, der er blevet danske. Derfor var der altid tysk flertal ved valgene. Embedsmændene kunne jo ikke være danske, og der hørte stor karakterstyrke til for de handlende for at få mod til at vise deres taknemmelighed.

Der var uheldigvis en paragraf i afstemningsreglerne, som sagde, at alle dem syd fra og nord fra, der var født her i landsdelen, måtte komme og stemme. Det var et plus for de nordlige sogne, men absolut et minus for de sydlige, og i anden zone (i Sydslesvig) var det en katastrofe. F.eks. i Hjordkær sogn, der dengang kun var et lille sogn, kom der 23 præstedøtre og stemte tysk. Her var vi også meget bange. Der var anmeldt 91 fra Danmark og 187 fra Tyskland. De skulle alle komme den 9. februar. Nu var der lige blevet oprettet et spejderkorps her, og de skulle hjælpe med at bringe gæsterne til de rette logier. Der var en hel sangduet på banegården, når der kom tog. I den ene ende sang de "Dengang jeg drog afsted" og i den anden "Ich bin ein Preusse". Der var et par store drenge, der havde fået fat i en dame med et par vældige kufferter. Midt i Jernbanegade spurgte de, hvor de måtte bringe hende hen. "Ich soll nach doktor Reuter", Bums begge kufferterne ned på gaden og kort omkring for at hente en rigtig.

Der kom også en deling franske alpejægere i fine nye uniformer. I kan tro, de kunne slå smut med øjnene, og Gråstens piger var vildt begejstrede. De skulle holde orden, ifald der blev optøjer.

Nu havde vi en dyrlæge, der lige havde købt praksis og hus (huse var billige at få), og han havde bil og pas. Han blev sendt til Kolding for at hente mel, margarine, sukker og gær + kaffe og kakao. Han kom med en hel ladning, for alle de danske, der stemte, skulle have gratis kaffe og børnene kakao her på Kurhotellet.

Afstemningen fejres med den franske alpejæger Boisseau som gæst i et gråstensk hjem.

Afstemningen skulle være på hotel Gråsten. Det hed dengang "Stadt Hamburg", og aftenen før måtte maler Schrøder i hast male et nyt navn på facaden, et stort H O T E L G R A A S T E N. Bager Stender, byens eneste danske bager, bagte kringler hele natten, og han nød ikke at skulle bage af halmmel og sødestof og uden fedtstof.

Programmet var sådan: Lidt før kl. 8 skulle flagene hejses hjemme, kl. 8 i skolen, og kl. 9 skulle afstemningen begynde.

Det var et højtideligt øjeblik, da vi kunne hejse flaget på vort hjem. Vi lo, og vi græd, og vi råbte Hurra. Så gik vi alle op til skolen for at hejse flaget der. Gamle Pæ Timmermann skulle hejse det, og det var ikke let dengang for håndværkere og handlende at vise deres danskhed. Han havde altid turdet og var nu en mand omkring 80 år. Han kom i sin diplomatfrakke og høj hat. Der var for en måneds tid siden kommet en hel jernbanevogn fuld af tøj,

"Stadt Hamburg" har skiftet navn!

der skulle deles ud i Gråsten og Adsbøl. Der var en fin cylinderhat med, hvori der stod skrevet, at den skulle gives til en pæn ældre herre, og den fik gamle Peter. Han havde klæbet sedlen fast inde i hatten, for det var da en slags erindring. Han var meget beæret og stolt over, at han skulle hejse flaget.

Da vi kom op til skolen, så vi, at det tyske flag var sat op på en af lynaflederne. Det må have været en modig mand, der turde kravle der op i den storm. Vi fik da det store flag hejst, og mens vi sang: "Vaj højt, vaj stolt vaj frit vort flag", blæste stormen det tyske flag ned i slotssøen. Det tog vi som et godt varsel og gik i højt humør ned til afstemningen, mens alle børnene gik med små dannebrogflag ned på Kurhotellet til chokoladen.

I valglokalet stod der både tyske og danske og delte stemmesedler ud. Tyskerne gjorde sig ud til bens, og vi måtte have bud efter alpejægerne, der tog sig kærligt af Hans Peter og

hans værdige søn. De måtte med ned til Neidthardt i "e gaf", og så sad de der og kukkelurede resten af dagen. Det var også den eneste gang, der blev brug for alpejægerne.

Stemmesedlerne var ganske enkle, på den ene stod der Danmark, og på den anden stod der Tyskland. Jeg gik lige bagefter en af de gamle tyske lærere. Han tabte sin seddel på gulvet, og der stod Danmark. Han må have haft det svært i mange år.

I den store sal var der travlhed hele dagen. Der blev drukket nogle kopper kaffe den dag. Ja, der var dem, der drak kaffe 4-5 gange; men der var jo også bøtner i, det havde vi ikke smagt i årevis. De unge piger klarede opvarningen og vi lidt ældre ka-geuddelingen.

Først på eftermiddagen, da der kom andre til, fik jeg sådan en lyst til at køre til Ullerup for at se min fødeby med flag. Vi havde en rask hest, og det kunne gøres på et par timer. Da jeg kom udenfor Stjerneskoven mærkede jeg, hvor hård stormen var. Her i Gråsten er der jo altid lunt. I Adsbøl var mange flagstænger knækkede og resten af flagene var taget ind. Det tegnede jo ikke så godt. Det viste sig da også, at i Ullerup var det ligesådan. Hjemme var flaget dog oppe endnu; men stangen var helt krum. Da jeg kom ind, var hele den ældre del af familien samlet.

Fars bror og 3 søstre med deres mænd var kommet for at stemme, og der var humøret højt oppe. Hvor var det dejligt at se og være med i al den glæde. Men jeg måtte hjem til mit job igen, og da jeg kom om på hotellet stod der 2 ældre koner uden for døren, og sa sagde den ene til den anden: "Jetzt müssen wir Dänisch sprechen, sonst gibt's keine Kuchen." De kom ind og snakkede dansk og fik deres kaffe.

Om aftenen samledes alle danske i salen for at høre resultatet. Fra alle de små steder kom de først. Der kom en hel del med kun 2 tyske stemmer. Det regnede vi med, var læreren og hans kone; men så kom der et resultat, hvor der slet ingen tyske stemmer var, og så blev der jublet. Vi var meget spændte på, hvordan resultatet ville blive i Gråsten. Tyskerne var så sikre på, at de sejrede. Vi havde gjort alt, hvad vi kunne for at få alle med. To

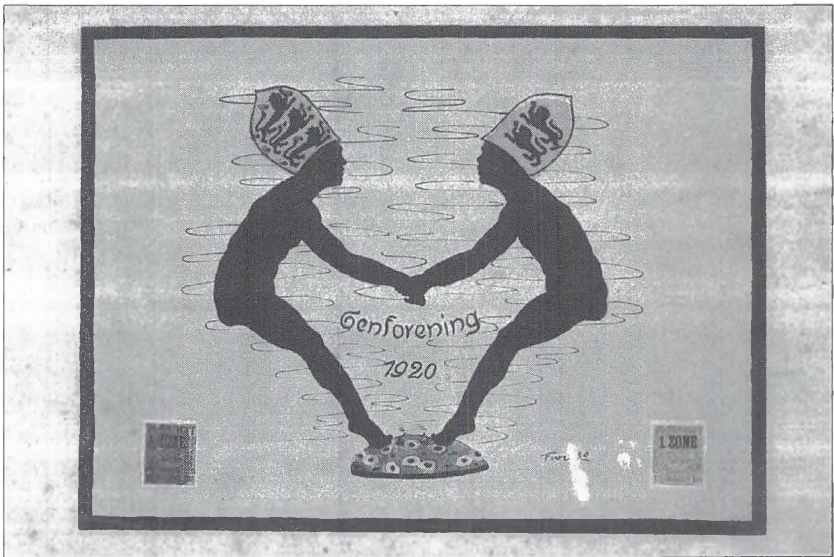
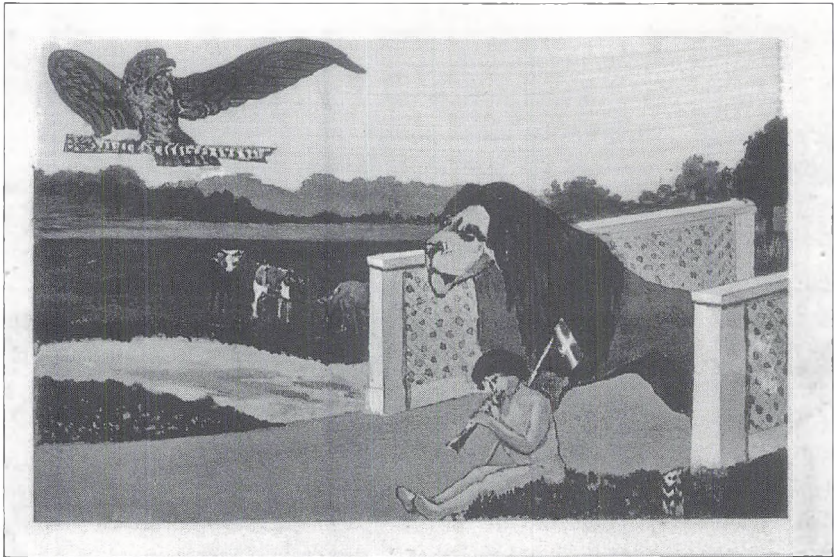
køretøjer kørte hele dagen for at hente gamle og svage. Men så kom resultatet, og det var helt over forventning, 720 danske og 437 tyske. Jubelen kendte ingen grænser, og tyskerne, som skulle fejre dagen i "e Blikhus" blev noget lange i hovedet og gik slukørede hjem. Ja, det var en stor dag, og vi festede til den lyse morgen.

Det bedste, vi stemte os hjem til, var den danske skole, og så det at vi kunne hejse Dannebrog.

Marie Petersen

Palæet, som det så ud i Marie og Christian Petersens tid.

Ved
Afstemningsfesten i Graasten
den 10. Februar 1926.

Mel.: Vort Hjem, du danske Jord.

Vaj lyst fra Tag og Mast,
vift bort Alverdens Larm og Hast
paa denne Dag,
vort skønne Flag,
fold ud de skære Minder!
Vi samles i din stærke Glød,
og Grønt, vi brød,
omkring din Snor vi vinder.
I dig er Danmarks Bølgebrus,
i dig er Bøgens grønne Sus
og Flugt af store Fugle henover Danmarks Hus.

Lyd frit, vort danske Sprog,
som længe bar et fremmed Aag,
vort Modersmaal,
en aaben Skaal,
som rummer vore Sange.
Du leder Tanken frem til Dag,
vort Hjerteslag
er med i dine Klange.
Du svøber blødt dig om vort Sind,
i Rytmer slank som Skovens Hind,
i Tale frisk som Havet i Sommerdagens Vind.

Vort Land med Skov og Hegn,
med Marker under frodig Regn,
hvor Hvedens Guld
i mættet Muld
i Høsten rødlig bølger!
Bort fører Damp og hvide Sejl
paa Søens Spejl
de Skatte, som du dølger.
Vi hviler ved din blide Strand,
vi skriver i det hvide Sand
dit Navn, som Bølgen griber og bærer langt om Land.

Vor Hjemstavn her, Graasten,
hvor Fjorden lufter stærk og ren,
hvor Tjørnes Krat
en Foraarsnat
den søde Duft udstrømmer.
Vi plukker ind dit Blomstervæld,
en Sommerkvæld
i al din Pragt vi drømmer.
Og overalt er Bøgen stor
og skygger over Skovens Jord,
hvor hvide Anemoner og Skovvioler gror.

En dejlig Sommerdag
paa Humlebjergets bløde Drag
med stille Vand
ved Skovens Rand,
hvor Guldsmed gylden svirrer,
der finder Tanken Hvilen sød,
i grønne Skød
mod Blomst og Græs vi stirrer.
Og mildt i sagte Sommervind
os hyller Aftenskygger ind,
og Skovens Gange dufter af Bøg og Gran og Lind.

Det Ja, som Danske gav,
alt svæver over mangen Grav,
i Mindets Bog
vort Hjertesprog
har skrevet deres Navne.
Ja, aldrig deres faste Ord,
den Ed, de svor,
Opfyldelsen skal savne.
Og selv naar Sorgens Saar er lægt
vort Sind skal tynde Skæbnens Vægt,
og deres Ja til Danmark skal gaa fra Slægt til Slægt!

Vort Land, vort Sprog, vort Flag!
Naar Regnen slører Solens Dag,
vi har det Haab:
af Draabers Daab
sig løfter Marker rige.
Vort Sprog vil leve og forny's,
i Luft og Lys
vort Dannebrog vil stige.
Hvad Stort, der skabes af de faa,
vi stræber efter hver at naa,
som Led i hele Verden vi samlede vil staa!

Graasten, den 10. Februar 1926.

Hans Storm

Om Hans Storm

Genforeningsstenen på Slotsbakken bærer indskriften:

"15.Juni 1920 Troskab bandt, Vilje vandt!",

der er forfattet af lægen Hans Storm, som også har skrevet ovenstående digt om Genforeningen. Dette er ganske vist fra 1926, men det fortæller meget om de følelser, der dengang rørte sig i befolkningen.

Hans Storm fødtes i Fåborg i 1886, hvorfra hans moder stammede. Hans fader, Asmus Storm, var ud af en gammel sømandsfamilie fra Sønderborg og var da også reserveofficer i den danske flåde. Størstedelen af sit liv levede han imidlertid i Königsberg som prokurist ved et stort handelsfirma og som edsvoren translator i de nordiske sprog og engelsk.

Da Hans Storm var 4 år, døde hans moder, og som sekstenårig blev han sendt til Frederiksborg latinskole for at tage studentereksamen. Springet fra den gamle prøjsiske by til de danske omgivelser har sikkert været stort, selv om det rent sprogligt må have hjulpet ham, at han altid talte dansk med sin fader - i hvert fald tog han studentereksamen på 2 år.

Derefter fulgte en række studieår - han studerede jura, filologi og endelig medicin - først indtil 1912 stort set i København, senere ved forskellige tyske universiteter; således tog han 1. del af sin embedseksamen i Rostock, 2. del i Kiel og gjorde derefter kandidat tjeneste i Würzburg, München og København

Under sit ophold i Heidelberg traf han sin senere hustru, der også studerede der. Hun hed Marie Hollensen og var gårdejerdatter fra Broagerland og rodfæstet i dansk kultur. Ferierne, der fra nu af blev tilbragt i Sønderjylland, fik den dansk - tyske student

efter al sin omflakken til at føle sig rodfast.

I 1913 søgte og fik han tysk borgerskab. Dette og sin sønderjyske hjemstavnsret måtte han betale ved at deltage i 1. verdenskrig som tysk soldat, hvor han gjorde tjeneste som bataljonslæge ved fronten. Fra denne tjeneste permitteredes han som syg, men kom sig under et 4 måneders rekreationsophold på Føhr.

I 1918 havde han og Marie Hollensen holdt krigsbryllup, og da krigen var slut, bosatte de sig i Flensborg, hvor de begge praktiserede - ofte under vanskelige forhold på grund af deres danske sindelag. Alligevel oparbejdede de en stor praksis. Da Flensborg ved afstemningen blev tysk, flyttede de to læger til Gråsten, hvor de fik en praksis, der blev endnu større og mere anstrengende end den, de forlod.

Alligevel fik Hans Storm tid til at dyrke sin interesse for poesi

Dette billede er taget i 1928 i haven bag huset i Nygade.

I bagerste række fra venstre: Dommer Petersen, Eva Lind, Marie Storm Hollensen, Jakobine Petersen, Ellen Storm, dr. Hans Storm, sagfører Lind og Katrine Dessen, f. Hollesen.

Drengene er Gert og Ole Storm. De 3 personer på bænken er ukendte.

- en interesse, der havde fulgt ham fra hans helt unge dage. Allerede som 20-årig var han begyndt at skrive digte på dansk; nok havde det på en måde været hans modersmål, men at digte på dette sprog voldte ham store kampe, inden sprogets rytme og klangfarvers hemmelighed åbenbarede sig for ham. Krigens år var digterisk tavse år for ham, men tiden på Føhr fik ham til at tage digtningen op igen, og en lang række digte fra hans hånd så efterhånden dagens lys. Under sit eget navn offentliggjorde Hans Storm i 1920 - en velkomsthilsen til et fransk orlogsskib, der var ankret op i Kollund. Dette digt betragtede de tyske kolleger og venner som et afgørende brud med dem og deres holdninger. I årene derefter kom der fra Storms hånd en lang række digte, der i mange tilfælde blev offentliggjort i "Flensborg Avis" og "Der Schleswiger".

En del fremkom også som små digtsamlinger, der vel for en stor del er overgået til glemselen. Der var digte til forskellige lejligheder som f. eks. fester på Landbrugsskolen, og de vil i mange tilfælde virke antikverede i dag; men i de små digtsamlinger kan der stadig findes digte, der maner til eftertanke eller fremkalder billeder af den sønderjyske natur, ikke mindst egnen omkring Gråsten.

I de bedste af de naturbeskrivende digte rammer han en stemning, der kan sammenlignes med de digte, som en anden, langt mere kendt digter - født i Fåborg - Johannes Jørgensen - skrev i sine unge dage. Fra en af digtsamlingerne "Høstsol og sene Roser" stammer de to digte "Primula Veris", og "Bogen", der har deres rod i oplevelser under krigen.

Marie Storm Hollensen døde i 1942 og Hans Storm 3 år senere. Huset i Nygade 8, hvor de havde hjem og praksis, står stadig, men den store, smukke have, hvor Hans Storm ofte hentede inspirationer, måtte vige for centerparkeringen.

Bag huset findes endnu en lille rest af "Lindegården" med en frodig vin på husets mur og et kildevæld.

Elsebeth Thygesen Kristensen

Primula Veris.

Det hvirvlede med Halmstraa paa Perronen,
det trætte Tog gled langsomt med sin Last.
En anden Klasses Vogn var Stabssalonen,
lidt mindre udsat og lidt mere fast.

Tæt sammen sad de støvgraa Frontsoldater,
en gang imellem lød en Melodi.
Vi kørte gennem mange tyske Stater,
og Belgiens Slotte drejede forbi.

Vi spiste flydende og fast hældt sammen
i een Tallerken, dertil kulsort Brød -
Jeg lænede mig ind til Vinduesrammen
da Frontens første, fjerne Torden lød.

Tyst gled vi ind i Frankrig, steg af Toget
og laa i Lejren, udstrakt, mørk og bar.
Halvvejs forfrosne, sultne og forvaaget -
jeg vidste næppe rigtigt, hvor jeg var.

Snart viste Dagen os de gule Marker
barkløse Træer og Tanks, der var skudt om,
jeg ser endnu en Hest, der tørstig sparker,
en Trop af Fanger, som forbi os kom.

Jeg tænkte ikke, der var Spor at finde
af Blomster eller saftigt, dagligt græs.
Jeg saa kun Ruder, der var knust og blinde
og tunge Bilers evigt sammen læs.

Men saa en Morgen traadte Ordonnansen
ind med en stor Buket af Primula
endnu lidt duggede og fyldt med glansen
af Morgenskrænten, de var hentet fra.

Den Dag var lysere end mange Dage
og mere venlig Himlens skarpe Sky.
Jeg længtes efter Kvindestemmer, Tage
og glatte Gader i en fredfyldt By.

Det gule Skær fra Vaarbuketten stemte
mit Sind vemodigt, men tillige rent.
Selv om jeg alt det andet helst glemte,
det Bud fra Livet vil jeg glemme sent.

Nygade 8

Bogen

Jeg fandt i Péronne under Verdenskrigen
i et Hus, der kun var en Ruin,
en bog med smaa sirlige franske Vers,
kastet bort paa et kalkdækket Skrin.

Jeg havde nær taget den lille Bog
som eneste Krigstrofæ.
Men saa følte jeg Foraarsvinden kold
gribe omkring mit Knæ.

Der var maaske een, der kom igen
een, som i dette Sekund
tænkte paa disse syngende Vers
og havde det tomt og ondt.

Jeg havde nær skrevet en Hilsen paa Dansk,
for mit Sind var til Rytmer beredt.
Men jeg gik, jeg blev haard. - Og det nedskudte Hus
har jeg aldrig siden set.

I halvtredsåret for Danmarks befrielse d. 4 - 5 maj 1945

Når man nu skal forsøge at erindre denne dag for 50 år siden, nok den mest betydningsfulde dag i ens liv, og fortælle om hvad der skete i Gråsten denne dag, så må jeg nok starte med at fortælle om mit liv "under jorden" i de sidste måneder af besættelsestiden.

Når jeg tænker tilbage, er jeg nu klar over, at jeg har været meget heldig med at slippe igennem modstandskampen uden skrammer og med livet i behold.

Efter at have været arresteret af Gestapo i sommeren 1944 og frigivet igen efter ca. 3 mdrs. fængsel og adskillige forhør, var der i efteråret 1944 kommet virkelig skub i gruppedannelserne her i Gråsten. Vi havde norske Per Jepsen en nat her til instruktion og vi var også 2, der var til oplæring i sprængningsteknik, så det var lige før de første sabotagegrupper kunde dannes.

Det nåede vi desværre ikke, idet Gestapo d. 16.jan. 1945 mødte talrigt op. De havde chaufføren der havde leveret våbnene med til påvisning. De fandt de tomme kasser, men ingen våben, og heldigvis fik de ikke fat i en eneste mand, idet alle, der var eftersøgt forsvandt under jorden den aften. På alle de adresser de henvendte sig, var der ingen hjemme.

Vi var 6, der blev arresteret første gang og kun 3 af os blev frigivet igen. Desværre havnede vore 3 kammerater i koncentrationslejren Porta Westfalica. Her døde Holger Biehl og Knud Vendel, hvorimod det lykkedes fiskemester Damgård at overleve og komme hjem med de hvide busser, helt udtæret.

Som det kan ses på mindstenen overfor Politigården, står disse nævnt sammen med vore 2 kammerater, der faldt d. 5. maj 45, netop der på stedet.

Det var ikke særlig rart at skulle gå "under jorden", da de fleste af os (ialt 14 mand) ikke havde mulighed for at søge tilflugt hos familie og venner som kunne skjule os, og hvor længe ville det vare? Vi kunne kun håbe på, at tyskerne snart ville kapitulere, så vi kunne komme hjem igen.

Vi var 4 kammerater der holdt sammen, og det lykkedes os at få ophold hos nogle landmænd syd for Odense. Det var selvfølgelig under falsk navn. Vi havde alle legitimationskort, som ovenstående billede viser. Her er et jeg fik fremstillet i Grindsted. I slutningen af februar måtte vi flygte igen, da Gestapo gennem en stikker fandt ud af, at der var gemt "sabotører" på gårdene.

Efter 3 uger, hvor vi boede illegalt på et hotel i Odense, mens vi forsøgte at få tilknytning til modstandsbevægelsen der, tog 2 af os videre til Grindsted, hvor nogle gode venner ville skjule os. Arbejde var det ikke til at få, så det tærede hårdt på spareskillingerne. Alle mine ca. 4000,- kroner, som var beregnet til at sætte bo for, røg sig en tur til kost og logi og ikke mindst til transport.

Sidst i marts 1945, fik vi gennem min forlovede kontakt med Gråsten, hvor der var mange som var begyndt i modstandsbevægelsen. Man havde fået masser af de nedkastede våben, som skulle renses for feronat og gøres skydeklare.

Man bad os derfor komme hjem til Gråsten, hvor man illegalt vilde sørge for kost og logi til os forskellige steder i byen. Hver

Politikreds nr. 34.	Legitimationskort for danske Statsborgere.
Navn	Christian Holm
Stilling	Musiker.
Bopæl	Grindsted.
Født d.	2./4.1917; Bek nr. Mustrup.
Indehaverens Underskrift	<i>Chr. Holm</i>
	Grindsted Kommune
	27/2/1945
	<i>Benny</i> Kommune Kontor
G. O. B. & Co.	Kortet skal altid medføres.

aften, når mørket faldt på, gik vi så igang med at pakke "ligkister", som vi kaldte dem. Indholdet bestod af 6 amerikanske rifler, en maskinpistol og revolver til føreren, ammunition, håndgranater og forbindssager. Alt beregnet til en gruppe på 7 mand. Disse "ligkister" blev så afhentet af forskellige gruppeledere, og vi skiftedes til at tage ud og fortælle grupperne om våbenbrug, hvor det var nødvendigt.

Vi fik også en sabotageopgave. Efter radiobesked fra London skulde tyskernes kabelforbindelse til Norge ødelægges. Desværre var kablet blevet flyttet, så vi gravede forgæves en lang regnfuld nat, lidt nord for Søgård kaserne. Vi havde medbragt et skarpt instrument til at åbne kablet med og havde vand med til at hælde i såret, således at brudstedet vanskeligt kunne lokaliseres. Det var en modbydelig cykletur i kulde og regn. Under gravningen måtte vi flere gange krybe i dækning på grund af tyske patruljer, som passerede tæt forbi os.

Den 2. maj var vi for første gang på gaden om dagen, idet det ikke kunne vente til det blev mørkt med at hente en større mængde våben fra et depot på Rinkenæs gamle kirkes loft.

Jeg husker især graverens bemærkninger, da vi ankom. Den bli'r goere og goere, sa' han. Under første verdenskrig var der gemt korn på loftet, nu er der våben. Og så hjalp han os iøvrigt med at få slæbt våbnene ned fra loftet. En halv time efter vi var kørt gennem skovene ned til skovridergården med våbnene, kom en forpustet feltgendarm på cykel med geværet hængende om halsen. Han havde fået oplyst at der var "sabatører" at fange ved kirken.

Vi er så nået til d. 4. maj, hvor vi hørte det glade budskab fra London, og vi blev selvfølgelig helt ellevilde af glæde. Da vi aldrig nåede at få de officielle armbind leveret, måtte vore kærestes og koner i gang ved symaskinerne det meste af natten for at få syet de blå-rød-hvide armbind, således at vi om morgenen d. 5. maj kunne stille til tjeneste, iøvrigt sammen med politiet, der også pludselig var der igen.

Billedet er taget på hjørnet, hvor Jernbanegade og Borggade mødes.

Det blev ikke til megen søvn den nat, og det var imponerende at se, at man kunne stille 220 frihedskæmpere, alle forsynet med våben og armbind på torvet i Gråsten den morgen.

Dagen oprandt med strålende sol, og fra alle flagstænger blafrede Dannebrog, et flot syn. Snart stod alle fortovene fyldt med glade mennesker, der viftede med små flag og råbte hurra.

Desværre blev vores gruppe splittet op, og da jo politistyrken langt fra var fuldtallig, blev nogle tildelt politiet for at hjælpe med arrestation af de danske statsborgere, der var gået i tysk tjeneste, da dette jo blev betragtet som landsforræderi. Der blev i løbet af formiddagen afhentet ca. 40, og hver gang de gik gennem byen, må det have været som at gå spidsrod, det var ikke blide tilråb og bemærkninger der faldt den dag.

Efterhånden var hele den daværende politistation i Jernbanegade fyldt op med fanger, og man vedtog derfor at overføre alle de arresterede til den tyske skole (nuværende politi og domhus.) Denne var på dette tidspunkt beslaglagt, og der opholdt sig ca 7-800 tyske flygtninge fra østfronten.

Disse flygtninge fik ordre til at rømme et par klasseværelser, og her blev fangerne anbragt.

Der var kun en 30-40 frihedskæmpere tilbage i byen, idet en større styrke havde fået til opgave at deltage i grænsebevogtningen, mens andre blev sendt af sted for at beslaglægge tyske våben m.m.. Jeg husker tydeligt, at vi blev sendt til Adsbøl, hvor der på kroen var et større lager af brændstof og værktøj, dog ingen våben. Da vi var færdige med at læsse og godt snavset til, kom købmanden overfor løbende: "Kom dog med over til mig og blive vasket og få en kop kaffe!" Imens dykkede han helt bag ind i pengeskabet for at finde en pakke Broadway, og vi fik en herlig smøg.

Klokken var nu blevet ca. halvfire, da sognerådsformanden sammen med flere kom styrtende ud fra politistationen, helt hvide i ansigtet. Hvad gør vi, der er SS tropper undervejs fra Egersund. Der er 2 både på vej, ud over at de har kapret rutebilen og monteret en maskinkanon på taget og er undervejs med færgen. Alle passagerer er smidt ud og chauffør Jørgensen har fået en pistol i nakken og ordre om at køre til Gråsten.

En deling af vore på ca. 20 mand blev beordret til at lave en spærring i Ahlmannsparken, for om muligt, at stoppe overfaldet. I mellemtiden kontaktedes den gamle orlogskaptajn Weber, der var kommandant på Folkungshus, der jo var beslaglagt til lagerplads for finere tysk militærudstyr.

Weber løb straks ned på havnen, hvor han fik de 2 både retur til Egersund. Samtidig hørte vi maskinkanonen tordne og to af de frihedskæmpere, der havde bevogtningen af skolen, blev dræbt på stedet. Heldigvis var de øvrige inde i bygningen. Hvis man besøger politigården nu, ser man en svær murstenstrappe op til indgangen, der var lidt forskudt for trappen. Dette bevirkede, at hvergang en SS soldat stak hovedet frem, blev han beskudt indefra. Så ingen af dem kom ind i bygningen.

Men ude på vejen var der mange civile, der blev såret. Bare de fyre så noget bevæge sig, skød de omgående og smed håndgranater. Der blev også smidt fire håndgranater ind gennem ruderne til de klasseværelser, hvor fangerne opholdt sig, og mange blev slemt

tilredt. Een fik maven revet op og en anden mistede en hånd. I mellemtiden fik politifuldmægtig Moltke og orlogskaptajn Weber monteret et hvidt flag på en taxa, og var klar til at forsøge at få stoppet SSerne.

Man hørte spredt skydning fra Ahlmannsparken, og jeg fik så til opgave at forcere haverne bag daværende dommerbolig, komme over Ahlefjeldsvej og få stoppet vore kammerater. For så længe de skød kunne man ikke få stoppet overfaldet. Jeg tror aldrig jeg nogensinde før har løbet så stærkt. Men det drejede sig jo om liv og død, så jeg sprang af sted, tværs over vejen, med kuglerne piftende om ørerne.

Fem minutter efter var det hele forbi. SS styrken trak sig skyndsomt tilbage til Egersund og gemte sig mellem de ca. 40.000, der lå der på skibe i forvejen.

Frihedskæmpere foran den daværende tyske skole - idag Politigården.

Gråsten By stod tilbage med smerterne og sorgen og alle flagene på halv stang.

Men vi må nok rette en særlig tak til de to mænd, der tog initiativet til at få overfaldet standset.

Man mærkede jo først under overfaldet, hvor dårlig vores udrustning var i forhold til disse kampvante troppers. Så hvis ikke der var blevet grebet ind, ville hele Gråsten være endt i et blodbad, på vor første befrielsesdag.

Gråsten, d. 5. maj 1995

Peter Villy Bøttcher.

Den ene af de to faldne frihedskæmpere, Hans Feddersen føres til kirkegården. Ligtoget er fotograferet på hjørnet af Ahlefeldvej og Kirkegårdsvej.

Dagene efter befrielsen

Vor generation har haft den skæbne at skulle opleve to Verdenskrige.

Den første, 1914-18, blev heldigvis afviklet fjernt fra vor hjemstavn.

Den næste, 1939-45, blev vi også - på et hængende hår - skærmet for, takket være en lykkelig skæbne!

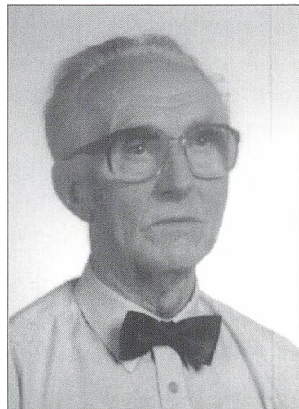
Der er skrevet meget om de fem onde år. På gården i Kværsløkke havde vi specielle oplevelser den første tid efter Kapitulationen, oplevelser som ikke kan glemmes af os, der var midt i det.

Som bekendt blev Danmark befriet af engelske tropper.

Mellem den engelske overkommando og den slagte tyske - såkaldte Værnemagt - blev der aftalt en praktisk afvikling af tilbagetrækningen af de tyske tropper i Danmark.

Aftalen var, at det tunge materiel skulle transporteres ad hovedvej 10, medens transporten af lettere materiel, gående, cyklen- de og lettere køretøjer skulle foregå ad veje, som løb parallelt med hovedvej 10. Det betød, at der blev en rute, der fra Sønder Hostrup gik over Felsted, Kværsløkke, Kværsløkke, Tørsbøl og Hokerup, for at slutte ringen på hovedvej 8 ved Kruså, hvor våben og andet materiale måtte afleveres; det blev kastet i store dynger.

Denne trafik medførte, at vi fra sognefogeden fik ordre til, at vi skulle indkvartere nogle af disse tropper for en nat, med alt hvad det indebar.

Hans Sahl, Kværsløkke.

Første hold var her i to døgn, det bestod af ca. 150 mand. De var cyklende, havde gode forsyninger og kunne nemt holdes ude af stuehuset.

De kom allerede ved 15-tiden. Da vejret var smukt, foretrak mange at overnatte i medbragte telte. I laden forsynede de sig med halm til underlag.

De havde det meget hyggeligt, af egne forsyninger af smør og sukker lavede de en art karameller. Vore to småpiger på knap fem og tre år var de meget interesserede i, mange af dem havde sikkert børn derhjemme; de bar dem på armen og traktede dem rigeligt med de selvlavede karameller, som jo var en sjældenhed for vore børn.

Da min kone og jeg om aftenen var ude for at se menageriet, var der en underofficer, der ikke kunne dy sig for en besk bemærkning: "In zwei Jahren sind wir wieder da!". Han var nu også den eneste, der tog situationen på den måde.

Min kone tudede af arrigskab: Har manden da ikke fået nok af 6 års krig? sagde hun.

Det næste hold bestod af de berygtede SS'r i deres grønne uniformer. Der var nok ikke flere end 50. Men bevar mig vel, sikke Herrer!!. De kom kørende i prærievogne med hesteforspand. Jeg kiggede ind i en af vognene. Der lå blandt andet 8 dritler smør. (Det har sikkert gjort ondt, da de skulle aflevere dem ved grænsen).

De ankom først ved to-tiden om natten. Jeg havde tændt lys i laden og lukket porten op.

Men de må jo have troet, at de skulle modtages; for de gjorde deres entré ved at banke hårdt på hvert vindue, indtil de fandt, hvor vi sov.

Jeg lukkede vinduet op og sagde, at de blot kunne gå ind i laden, men de holdt på, at jeg skulle vise dem til rette.

Jeg gentog, at det var tydeligt, hvor de skulle være og gik igen i seng.

Stor var min forbavselse den følgende morgen, da jeg skulle have køerne til malkning og så, at deres heste stod i kobåsene.

Nu var det min tur til at tage på vej! men tyskerne var meget vrangvillige. Omsider tog de dog hestene ud, og bandt dem ved vognhjulene.

Jeg havde dog stort besvær med at få køerne på plads, de kunne lugte, at der havde været gæster i stalden.

Det første hold havde været venligt, men også præget af, hvad der ventede dem; først våbenaflevering, og dernæst en uvis fremtid i et krigshærgat land, med afbrændte byer; og allermest, hvad flere gav udtryk for, usikkerheden om hvorvidt familien og hjemmet var bombet og måske udslettet.

Derimod var SS-soldaterne ordknappe, arrogante og utilnærmelige, men vi havde dog heller ikke noget at tale med dem om.

Det tredje hold kom også om eftermiddagen, godt trætte efter en marchtur helt fra Hoptrup. Holdet var på 347 mand. De fortalte, at de var blevet udskibet fra Stettin. Under turen over Østersøen var deres medfølgende forsyningskib blevet bombet og gået tabt. Derfor havde deres situation været dobbelt håbløs.

Flere af dem var under 18 år, sagde de, men de fortalte også, at der var strengt forbud mod at fortælle det. De var trætte, forhutlede og sorte under øjnene, de så elendige ud.

I løbet af et øjeblik var der soldater overalt, også i køkkenet, hvor de forlangte at få noget at spise.

Jeg gjorde gældende over for kommandanten, at stuehuset skulle friholdes for soldater og så kom der en vagt ved indgangsdørene; men kommandanten mere end antydede, at han ikke kunne garantere for sine folk, hvis ikke de fik noget at spise.

Nogle stod i kværnummet og blandede grutting og vand til en vælling.

Jeg ringede til bylederen i Gråsten og satte ham ind i situationen. Han svarede, at såfremt der opstod problemer, kunne vi blot ringe til ham.

Hertil svarede jeg, at vi ikke turde gå natten i møde, uden at soldaterne havde fået mad. Jeg spurgte så, om vi måtte køre til Tombøl Mølle og bytte byg med byggryn. Svaret var undvigende, men enden på samtalen blev, at vi måtte bytte, men det blev ud-

trykkelig betonet, at det var på eget ansvar. Jeg svarede, at det ansvar var let at bære i den situation, vi stod i.

Vi fik grynene hjem, og der blev fyret op i gruekedlerne både på gården og hos min mor, endvidere var alle gryder i brug begge steder.

Da grøden var færdig, indfandt holdets kok sig, han smagte på grøden og sagde: "Hier soll mehr Salz drinn".

Men der kom han til kort, for samtidig kom min mor tilstede. Hun var ret myndig, ikke mundlam og talte tysk perfekt.

Med store armbevægelser og dito stemmeføring fik hun ham fortalt, hvor lille vor månedlige saltration var, så det ville alligevel ikke forslå.

En af soldaterne sagde da også "Når man er sulten nok, smager alting godt".

Da grøden skulle fordeles, foregik det på militærisk vis - på række og geled.

Alle havde deres "Kochgeschirr" i hånden. Alle fik en stor klat grød og dertil 0,5 liter nymalket mælk. Al vor nymalkede aftemælk medgik hertil. At de blev mætte tror jeg ikke; men mange havde svært ved at tåle det. Det kunne ses dagen derpå.

En lille tildragelse skal også nævnes. Da soldaterne var stillet i række, var der en, der ikke kunne vente; han brød ud af rækken og stillede sig op foran. Det så underofficeren. Straffen var 25 gange ned på maven og op igen, og derefter vente til det blev hans tur.

Jeg undredes over, at diciplinen endnu var i behold efter alt, hvad de havde været igennem.

Det fjerde hold bestod af en specialafdeling med amfibievogne under en oberst Friedericks. Hans adjutant henvendte sig straks, om staben kunne anvises i stuehuset. Jeg svarede, at stuehuset var privat og kunne ikke anvendes til militær indkvartering.

Hvor obersten så overnattede, ved jeg ikke; han var for øvrigt en tiltalende mand, men stærkt chokeret over den militære situation.

Han fortalte, at afdelingen oprindelig bestod af 37 amfibiekampvogne, men nu var der kun en tilbage.

Han var født på et gods i Nedersaksen, hvor arvefølgen var, at ældste søn overtog godset. Hvis der var flere sønner, gik de officersvejen. Han var nr. to i rækken.

Holdet bestod af 150 mand med eget feltkøkken. Kokken spurgte mig, om de kunne købet et svin. Jeg svarede, hvad sandt var, at vi havde leveringspligt til andelsslagteriet, og at vi kun måtte slagte til eget brug, derfor kunne han ikke få nogen.

Han spurgte da, om de måtte slagte på gården, hvis de kunne skaffe et svin et andet steds. Det kunne jeg ikke nægte.

Lidt senere kom de med et svin, og det blev slagtet på stedet, det med renlighed tog de ikke så nøje.

Der blev lavet suppe af hele svinet; da den var færdig, spurgte han min kone, om hun havde lyst at smage, men min kone så suppen, hvor der svømmede både lunge, milt og en masse svinebørster, så betakkede hun sig.

Det hold efterlod sig forskellige ting. F.eks. fandt vore karle to revolvere samt en stor kasse med ammunition i tærskværket. På hølftet fandt de et sæt mørkerøde trægardiner med monogram "Missionshotellet", men det var ikke noget bynavn. Desuden fandt de forskelligt dameundertøj, for i skumringen var der kommet besøg af det andet køn.

Våben og ammunition blev afhentet af byledelsen i Gråsten.

Femte og sidste hold bestod af mandskab fra flyvevåbnet under ledelse af Hauptmann von Freiesleben. De kom kørende i forskellige mandskabsvogne. Straks efter ankomsten om eftermiddagen blev alle samlet på gårdspladsen. Adjudanten blev sendt ind efter "Meister". Det måtte være mig. Straks jeg kom ud på gårdspladsen, blev der kommanderet ret. Von Freiesleben kom mig i møde, hilste med håndtryk, idet han sagde sin grad og sit navn. Jeg sagde mit navn (uden grader). Så begyndte han at beklage, at de måtte ulejlige os, men det var jo krigens vilkår. Han fortalte så hvilke instrukser hans folk havde fået, bl.a. ingen adgang til stuehus og have. Der ville blive stillet bøtter op til affald, og der

ville blive etableret en latringrube.

Efter kl. 22.00 fuldstændig ro, alle herunder også befalingsmænd, havde fået ordre til at optræde høfligt og korrekt. Hvis nogen overtrådte disse instrukser, bad han mig indberette det til ham.

Og som det fineste: Hauptman von Freiesleben sov med sine folk i laden.

Sådan en leder skaber respekt.

I "Hjemdal" havde vi læst, at Montgomery's Ørkenrotter ville ankomme til Kruså på et nærmere angivet tidspunkt.

Bodil og jeg cyklede over Hokkerup til Kruså, dels for at følge de tyske tropper "til dørs", men mest for at se Ørkenrotterne -vore befriere-.

På turen i det fine forårsvejr mødte vi af og til tyske tropper på vej mod Grænsen;

Tyske soldater forlader Gråsten maj 1945.

Det var et sørgeligt syn; Håbløshed stod prentet i deres ansigter.

Vi havde en oplevelse undervejs, som skal med, ikke for at hovere, for den enkelte soldat kan ikke klandres for deres håbløse situation. Det ansvar skal placeres højere oppe. Oplevelsen var fire tyske soldater, der havde ranet en barnevogn. Den øverste del var fjernet, på understellet var surret et par brædder, på disse havde de så stuvet og stablet deres oppakning fastsurret med bindergarnsstriik.

Uheldigvis var det ene hjul brudt sammen. Men i nødens stund er opfindsomheden stor; med et stykke reb fastgjort til akselen og op over skulderen udgjorde den ene soldat det fjerde hjul.

Tilgiv mig - Når man husker deres ankomst den 9. april, så skal der overnaturlige kræfter til for at undertrykke et smil i sådan en situation.

Vi nåede Kruså og vi oplevede Ørkenrotternes ankomst. Vi havde ventet at se barske hærdede gutter, i stedet så vi friske, velsoignerede unge mennesker, der så ud som om de allerhelst ville sige: "Undskyld, fordi vi kom".

Doktor Jørgensen, Felsted, tidligere militærlæge på Søgård Kaserne og dengang vores huslæge, gik rundt og soled sig.

Vi cyklede over Søgård hjem. Da vi passerede Kasernen, skulle vi da lige se, hvordan der nu så ud.

Ved indgangen sad to tyske soldater, de forlangte at se "Ausweis" for at passere.

Medens vi stod og funderede over dette Ausweis kom doktor Jørgensen, han gik lige igennem, og på tyskernes råb om Ausweis, svarede han blot: "Bruges ikke mere".

Meget vand er løbet til havs siden. Det her skrevne kan betragtes som et lokalhistorisk bidrag til en periode af historien, som eftertiden kan læse om, hvis det har interesse.

Hans Sahl

»Rinkenæshus« 60 år

I anledning af 60-års-jubilæet den 18. november 1994 skrev Frede Chr. Ihle dette stykke i "Gråsten og Omegns Folkeblad".

Ved en afstemningsfest 10. februar 1928 på Rinkenæs Overkro (nuværende ungdomsskole) blev tanken om at bygge et forsamlingshus luftet. Der blev nedsat et udvalg, som skulle arbejde videre med sagen.

Da der samtidig var planer om at bygge en ny kirke i sognet, blev forsamlingshustanken udsat på ubestemt tid. To store opgaver var nok lidt for meget for det lille landsogn, som Rinkenæs dengang var.

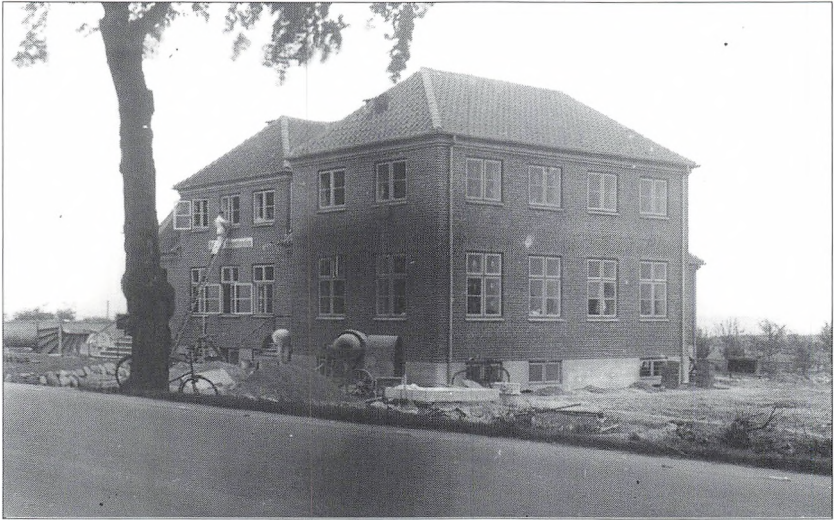
Korskirken blev indviet i 1932, og i 1933 blev forsamlingshussagen taget frem igen. En henvendelse til de tre nationale foreninger gav positivt resultat.

Der blev givet tilsagn om 12.000 kr. rente og afdragsfrit. 5.000 kr. blev skaffet i sognet ved salg af andelsbeviser, lydende på 25 kr. der kunne betales i 5 rater over 2 ½ år.

En dansk officer, som efter genforeningen kom til Sønderborg, havde nogle år i forvejen rettet henvendelse til H. P. Hanssen med ønsket om at måtte støtte en national opgave i Sønderjylland. Der blev svaret, at et forsamlingshus i Rinkenæs var under forberedelse, og at et beløb på 5.000 kr. ville være passende. Man rådede nu over 22.000 kr., og betingelsen for at få lov til at påbegynde byggeriet var, at de tilvejebragte midler skulle slå til. Huset skulle, når det var færdigt, være gældfrit.

26. april 1934 holdtes den stiftende generalforsamling, og bestyrelsen fik følgende sammensætning:

Hans Holdt, Johs. Meinhardt, A. Petersen, Karl Weiss, sen.,

Sommeren 1934. Der arbejdes på Rinkenæshus.

Peter Schütt, Gunnar Nielsen, Carl Kobberø, Hans Petersen og J. Christiansen.

Hans Holdt, der havde været den drivende kraft bag oprettelsen af andelsselskabet, blev ganske naturlig dets formand, en post han beholdt i næsten 20 år frem til sin død i 1953.

18. november 1934 oprandt den store dag, da forsamlingshuset kunne indvies. Festtalen blev holdt af H. P. Hanssen, Nørremølle, og 300 mennesker var mødt frem.

1935 overtog »To Løver« fadderskabet for Rinkenæs sogn. Denne forening blev stiftet i København i 1888 med det formål at støtte danskheden syd for Kongeåen, hvor grænsen dengang var.

Efter genforeningen og flytningen af grænsen fortsatte dette arbejde, og Rinkenæs blev i 1938 betænkt med en tilbygning til forsamlingshuset (nuværende lille sal, toilet samt privat lejlighed). Samtidig fik forsamlingshuset navnet »Rinkenæshus«.

Under besættelsen 1944-45 var forsamlingshuset i perioder besat af Værnemagten.

Fra en frugtudstilling sidst i 1930'erne.

1946-49 fungerede det som soldaterhjem for Rinkenæslejren.

Mange Rinkenæsborgere har i årenes løb udført et stort arbejde for at bevare og udbygge »Rinkenæshus«. 1954 ny tilbygning med scene og i 1973 nyt køkken. Pengene til disse ting er bl.a. kommet fra fonde, ved salg af andelsbeviser, ved indsamling og anonyme gaver.

»Rinkenæshus« har i de forløbne 60 år været stedet, hvor møder og sammenkomster holdtes samtidig med, at det har været rammen om mange af de mærkedage, som forekommer i et menneskes liv fra fødsel til død.

Selvom brugen af forsamlingshuset de senere år er ændret derhen, at gymnastik og idræt er flyttet til kommunens haller og idrætsanlæg, vil der fortsat være brug for sognets naturlige samlingssted.

Jubilæet markeres ved en uformel reception lørdag den 19. november kl. 10.00 - 13.00, hvor bestyrelsen håber at se mange af "Husets" venner.

Frede Chr. Ihle

Årets gang 1994

Januar

Skolebestyrelsen har drøftet tilbygning og renovering af Gråsten skole, idet en konsulentrapport viser, at der alt i alt er behov for en udvidelse med et areal på 5-600 m², dels til nye lokaler, dels til en forbedring af de bestående.

Gråstens nye borgmester, Bent Olesen, har nu tiltrådt sit embede, og samtidig har det nye byråd konstitueret sig med henblik på de næste 4 års arbejde. Det er sammensat af 3 fra Socialdemokratiet, 3 fra Venstre, 2 fra Tværpolitisk Forening, 2 fra Konservativt Folkeparti og 1 fra hver af de 2 partier, Slesvigsk Parti og Fremskridtspartiet.

I 1954 oprettedes Gråsten brevueforening. I anledning af jubilæet var der i den gamle hal på Johs.Kochsvej en spændende udstilling, omfattende 600 brevduer.

Februar

Gråsten Jagtforening, der med sine 463 medlemmer er Sønderjyllands største jagtforening har fået sit eget logo - tegnet af Peter Mumm i Egersund.

Ved Handelstandsforeningens generalforsamling kunne borgmesteren i sin oplysning om kommunale forhold meddele, at Gråsten kommune har nu 7000 indbyggere, men der er stadig plads til flere; der er mulighed for boligbyggeri i bymidten, men der kan også tilbydes grunde med udsigt over Flensborg fjord.

Brandvæsenet har lidt besvær med at få mandskab nok i dagtimerne, da flere brandmænd har deres arbejde uden for kom-

munen. At indsatsen ikke desto mindre har været god, fortæller brandkaptajn Henning Bergholt. Der har i det forgangne år været 36 udkald, ikke blot til brande, men også til forureningsuheld, der desværre har vist en stigning. Samarbejdet med værnene i Kværns, Tørsbøl og Rinkenæs har som sædvanligt været godt.

Marts

Så er Gråsten slot kommet på frimærker. I en serie, der viser danske slotte, figurerer slottet på værdien 8.75 kr. Naturligvis fejredes denne begivenhed med maner. Hornblæsere i gamle uniformer bød velkommen til besøgende på posthuset og spillede senere foran Ahlmannsparken ved åbningen af en udstilling om emnet. Også byens forretninger markerede begivenheden gennem udstillinger. En permanent udstilling af billeder af slottet og den kongelige familie kan ses på stationen, hvor der i den tidligere kongelige ventesal er indrettet en fotoudstilling.

Der har været rejsegilde på Gråsten kraft-varmeværk, - en udvidelse af den tidligere varmecentral på Bocks Bjerg. Der fyres med naturgas, og den producerede el sælges til Sønderjyllands elforsyning.

April

I 60-året for oprettelsen af Gråsten Handelsstandsforening har man kunnet se tilbage på en periode, hvor foreningen på mange måder har sat sit præg på byens liv og udvikling. En særlig alvorlig dag i foreningens historie var den 26. maj 1944, hvor oberst Paludan-Müller faldt i sin kamp mod Gestapo. Da budskabet om hans død blev kendt, lukkede byens forretninger spontant, og trods henstillinger fra højeste myndigheder stod man fast ved beslutningen - bakket op af den daværende Handelsstandsforenings faste og beslutsomme holdning. Af den oprindelige bestyrelse er endnu to medlemmer bosiddende i Gråsten, nemlig vinhandler Viggo Henriksen og købmand Günther Schmidt - de er i dag henholdsvis 96 og 86 år.

Maj

Traditionen tro mindedes Danmarks befrielse ved en gudstjeneste i Slotskirken efterfulgt af en højtidelighed ved mindesmærket ved Politigården, hvor hovedtaleren var tidligere politimester Iver Møller.

I Gråsten har man afholdt "den store dagplejedag." Efter en sammenkomst ved Rådhuset, hvor ca. 120 børn og deres dagplejemødre var mødt op, gik turen til et areal ved Gråsten plejehjem, hvor der er anlagt en ny legeplads. Den er smukt og hyggeligt beliggende, og mon ikke plejehjemmets beboere vil glæde sig over at iagttage børnenes leg.

Den 26. maj mindedes man på smuk og værdig måde oberst Svend Paludan-Müller i nærværelse af Hendes Majestæt Dronning Ingrid. Mere end 300 mennesker samledes til mindegudstjenesten, der efterfulgtes af en højtidelighed ved mindemuren, hvor biskop Vincent Lind fra Odense var hovedtaleren. Efter kransenedlægningen var der fakkeltog til Ahlmannsparken, hvor flere talere mindedes begivenheden for 50 år siden - blandt dem først og fremmest Dagny Balle, oberstens datter, der var vidne til hele kampens forløb.

Juni

Amtet har givet tilladelse at Adsbøl dam retableres. den ca. 20 x 60 m² store dam får en foryngelseskur med henblik på at biologiske værdier genoprettes. Der gøres i det hele taget en indsats for miljøet. Gråsten havn og Alnor strandpark har som en bekræftelse herpå fået de blå flag, og det vil sikkert også glæde mange, at de rustne skibsvrag, der skæmmede Nybøl nor nu er blevet fjernet.

Juli

Rinkenæs ungdomsskole huser netop nu 30 russiske børn, der med to ledere kommer fra Tjernobylområdet. Der er lagt et omfattende program for gæsterne, og mange frivillige er involverede i, at dagene bliver en blanding af ferie og oplevelser.

Gråsten og omegn har haft besøg af trafik- og turistminister Helge Mortensen. Han fik bl.a. oplyst, at en rapport, der er udarbejdet af studerende fra Odense universitet bl.a. dokumenterer, at turisterne lægger ca. 25 mill. kr. årligt i Gråsten kommune.

Selv om ringriderfesten i Kværs ikke hører til landsdelens største, har den dog kunnet glæde sig over en god opbakning til sine forskellige arrangementer og ved en rekorddeltagelse af ryttere - 165 dystede om de udsatte præmier.

August

I lighed med mange andre byer har Gråsten også fået byporte. De er opsat ved indfaldsvejene Felstedvej, Sildekulevej og Sønderborg landevej. Reklametegneren Karen Marie Fabricius har stået for udkastet - på blåmalede metalsøjler er opsat tre skilte - de to med faste tekster, den tredje giver mulighed for udskiftning af tekster.

Den meget aktive Rinkenæs Husholdningsforening har udsendt sit nye sæsonprogram, der blandt sine mange tilbud har en tur til København, hvor der bliver lejlighed til at overvære den traditio-

nelle promenadekoncert i Rådhushallen.

Førdeschule i Alnor trænger til mere plads, bl.a. skal den udvides med to nye faglokaler. Som optakt til udbygningen fik eleverne i børnehaveklassen lov til at foretage de første spadestik.

September

I 1954 forlod en klasse på 15 elever Gråsten skole. 13 af disse samledes til et festligt samvær med lærerne Arne Aabenhus og Jørgen Jespersen.

Gråsten andelsboligforenings boliger på Kongevej og Solbakken undergår for tiden en større reovering og udbygning, det drejer sig ialt om 38 bygninger, der moderniseres på forskellig vis.

Fra at være en relativ ukendt landsby er Kværs rykket frem i forreste linie med hensyn til mediernes bevågenhed. Årsagen er Kværs-borgernes massive modstand mod nogle nynazisters huskøb med henblik på at indrette et trykkeri for nazistisk propagandamateriale.

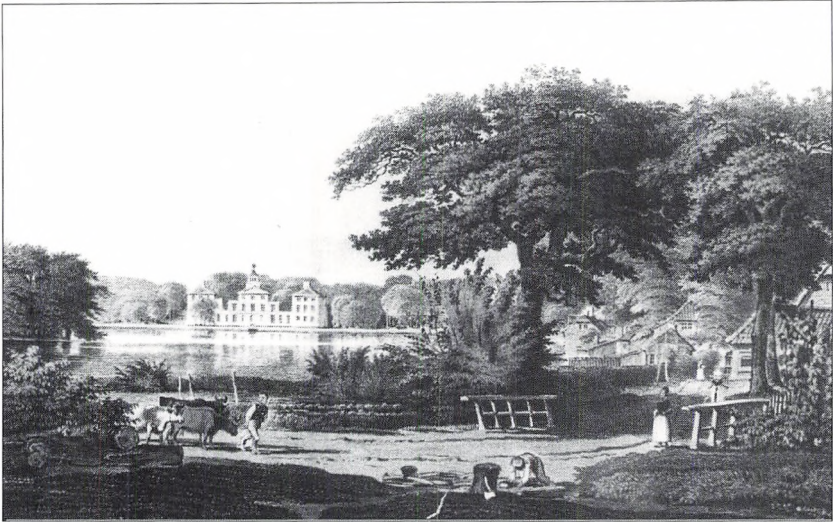
Oktober

Forhandlingen mellem D.S.B. og turistkontoret, der nu har til huse i stationsbygningen vil fra årets udgang medføre, at billetsalget i D.S.B.'s regi lukker. Billetter skal fra årets udgang købes via turistkontoret.

I anledning af sit 25-jubilæum sender Super Brugsen en speciel Gråsten-vin på markedet. Det drejer sig om en Bordeaux vin. Flaskerne prydes af et smukt motiv - et gammelt stik af slottet set fra Herles-området.

En anden fin souvenir fra Gråsten er en meget smuk video, der viser årets gang i slotsparken. Det er portner Søren Gülck, der har indfanget de vekslende stemninger.

For et halvt år siden lukkede den sidste købmandsbutik i Kværs. Nu håber en kreds af borgere på, at det vil kunne lykkes

Etiketten på Gråstenvinen 1994.

at få en dagligvarebutik i gang, hvis man i fællesskab kan samle et tilstrækkeligt stort beløb til at købe den hidtidige butik.

November

Som et led i "Plant et træ"- kampagnen har to af egnens skoler været med til at gøre Danmark grønnere. Med en gave fra Turborgfonden har Friskolen været i stand til at plante 140 træer, og børnene i den tyske børnehave plantede 130 træer - begge steder drejer det sig om forskellige træsorter.

Arkivet har taget afsked med lederen gennem 20 år, Poul Andersen, der har ønsket at trække sig tilbage. Dette markeredes på biblioteket, hvor kommunen var vært ved en reception, hvor en lang række talere sagde tak for de mange års store og ulønnede arbejde, som Poul Andersen har udført, ikke blot som arkivleder, men også som den, der tog initiativet til oprettelsen af Historisk Forening. Som arkivleder efterfølges Poul Andersen af tidligere bankfuldmægtig Hans Paulsen.

Sct. Georgsgildet i Gråsten har fejret sit 50-års jubilæum. Det markeredes bl.a. ved en reception på Gråsten rådhus. Ledelsen i dag er i hænderne på gildemester Lis Nielsen, gildekansler Senta Wilhelm og gildeskattmester Per Thorsted Jensen. Mange gamle spejdere vil ved den lejlighed sikkert mindes den legendariske O.R. - Otto Rasmussen, der i mange år næsten var identisk med spejderbevægelsen i Gråsten.

December

Seniordans er blevet en populær måde at komme sammen på. På Rinkenæshus har der været en vellykket sammenkomst for 70 seniordansere fra Rinkenæs - Alnor pensionistforening og Ældre Sagen i Gråsten.

I 1949 startedes Hjemmeværnskompagni 3413, der har hjemme i Gråstenområdet. Ved 45-års jubilæet deltog to medlemmer, der har været med gennem hele perioden og stadig er aktive - Filt Jensen, Stenderup og Ingvard Jensen, Gråsten.

Hos "Inges brudekjoler" kan man i december måned se en helt speciel kostbar kreation, hvormed Inge Hansen deltog i skrædermestrenes centralforenings Danmarksmesterskab og dermed opnåede en smuk placering.

Den tilstundende jul markeredes også i år på vore to plejehjem. De holdt på hver sin dato "åbent hus" med udstilling af de arbejder, som beboerne i årets løb har forfærdiget - to gode eftermiddage, der byder på et stort udvalg af julegaveideer, hyggeligt samvær og lækre trakterer - traditioner, der som besøgstallet viser - er i høj grad værdsat.

Elsebeth Thygesen Kristensen

Historisk Forening for Gråsten By Og Egn Årsberetning for 1994

Ved generalforsamlingen d. 13. april 1994 viste Børge Kristensen lysbilleder og fortalte om Alnor i gamle dage for ca. 60 medlemmer af foreningen.

Sommerudflugten gik denne gang til Haderslev, hvor vi så Margrethe og Louis Ehlers kendte samling af lertøj fra hele Danmark. Den har til huse i en af byens ældste bygninger, Slotsgade 20 fra 1577. Flere af de velholdte ældre huse i gaden blev også beundret, og rundgangen sluttede i den smukke domkirke.

Kaffen blev indtaget på Damende, og ad forskellige småveje gik turen atter hjemad.

Efter i 20 år at have udført et stort arbejde i Historisk Forening og Arkivet fratrådte Poul Andersen sidst i november. I den anledning blev der d. 18. november holdt en afskedsreception, hvor mange var mødt frem for at sige Tak for det store arbejde, der var udført.

Poul Andersen blev ved den lejlighed udnævnt til æresmedlem af Historisk Forening.

Det traditionelle efterårsmøde med udlevering af årsskriftet blev holdt d. 24. november. Hans Munk Hansen holdt lysbilledforedrag over emnet Bygningskultur i Gråsten Kommune (fra slot til kådnerhus). Ca. 50 var mødt frem.

Medlemstallet ligger ret konstant, men en tilgang af især yngre medlemmer var ønskelig.

Frede Chr. Ihle

Graasten Kommunes Lokalhistoriske Arkiv Årsberetning 1994

Også 1994 blev et godt år for Arkivet. Der har igen været mange afleveringer og af disse kan især nævnes ca. 40 komplette årgange af "Graasten og Omegns Folkeblad"; ældste årgang er 1938.

Såvel kortarkiv som billedarkiv er gjort mere overskueligt og denne proces er under stadig udvikling. 1994 blev også et godt år med hensyn til gæster, og desuden deltog arkivet i "Ældredagen" med en udstilling i Ahlmannsparken. Mange studerede de udstillede billeder og arkivalier og kom med gode supplerende oplysninger om billeder o.lign. Udstillingen resulterede også i et par gode afleveringer.

Den største ændring i 1994 har dog været, at Arkivets stifter og leder gennem 20 år, Poul Andersen, er ophørt som arkivleder. Det var efter eget ønske, og den 18.11.1994 blev der afholdt afskedsreception, hvor mange kom for at takke denne energiske mand.

Arbejdet fortsætter med 4-5 frivillige medarbejdere foruden en bibliotekar i 4 timer ugentlig. Gode, brugte møbler, doneret af Sydbank, giver gode arbejdsbetingelser.

Hans Paulsen

